

5 TIPS VOOR DIGITAAL LEZEN

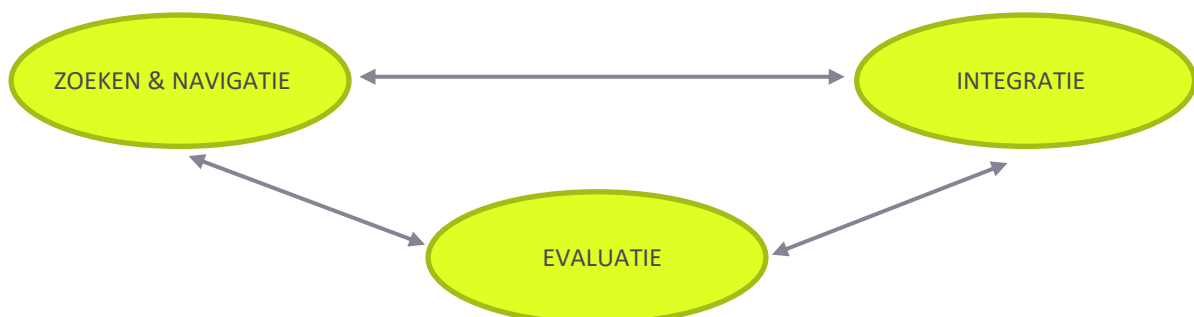
WAT IS DIGITAAL LEZEN, EN HOE STIMULEER JE HET?

Mogelijk hebben jullie het mooie nieuws ook voorbij zien komen: onze collega prof. dr. Eliane Segers¹ ontvangt een Vici-premie² voor onderzoek naar de kansen en uitdagingen in het begrijpend lezen van digitale teksten. De komende jaren zullen er dus veel nieuwe inzichten komen over dit onderwerp. Maar ook de afgelopen jaren is er natuurlijk al onderzoek gedaan naar digitale leesvaardigheden, dat Edux samen met het Expertisecentrum Nederlands benut in het programma Digitalig. Dat dit thema leeft op scholen, blijkt ook uit de vele reacties die we kregen op een recent Linkedin bericht, waarin we een paar inzichten over digitaal lezen deelden. Daarom delen we hier meer informatie en een aantal vervolgtips met jullie.

“Digitaal lezen veronderstelt een drietal competenties die een wederkerige relatie hebben”

Wat moet een leerling kunnen bij digitaal lezen?

Digitaal lezen veronderstelt een drietal belangrijke competenties die onderling een wederkerige relatie hebben (Figuur 1). Leerlingen stellen vast welke informatie ze al hebben, en welke informatie ze nog nodig hebben om hun (onderzoeks)vraag te kunnen beantwoorden. Vervolgens gaan ze gericht *navigeren*: op zoek naar bronnen op internet. De bronnen dienen ze te *integreren*: met elkaar vergelijken en de benodigde informatie koppelen. Ook dienen de bronnen beoordeeld te worden op betrouwbaarheid (*evalueren*).

Figuur 1. Processen tijdens digitaal lezen. Uit: Salmeron, Stromso, Stadlter & van den Broek, 2018

¹ Eliane is wetenschappelijk directeur van het Expertisecentrum Nederlands en lid van de wetenschappelijke klankbordgroep van Digitalig.

² De Vici is een van de grootste persoonsgebonden wetenschappelijke premies, waarmee gedurende vijf jaar samen met een team een vernieuwende onderzoekslijn ontwikkeld kan worden.

Wat weten we over digitaal lezen?

Er zijn de laatste tijd een aantal publicaties verschenen over digitaal lezen. In 2016 verscheen de uitgave 'digitaal lezen, anders lezen?' (Leesmonitor, 2016). Ook van Stichting Lezen verscheen recent het gratis boekje 'De nieuwe lezer. Lezen in het digitale tijdperk' onder redactie van Eliane Segers en Roel van Steensel (2021). Daarnaast kwam onlangs het nieuwe handboek digitale geletterdheid uit (2021) van Kennisnet, onder hoofdredactie van Remco Pijpers. Twee inzichten voor onderwijs over digitaal lezen lichten we er uit:

- *Digitaal lezen en informatie zoeken is moeilijker dan lezen op papier*

Het grote verschil is de aard en de bron van de teksten. Bij analoge teksten (boeken, artikelen op papier) is doorgaans de bron duidelijk, de tekststructuur helder en is de tekst geredigeerd door een eindredacteur. Er wordt een auteur genoemd, en je weet dat je van linksboven naar rechtsonder moet lezen. Informatie op internet is vaak gefragmenteerd, van onduidelijke afkomst en dikwijls niet langs een redactie gegaan. Daardoor zijn de teksten regelmatig moeilijker leesbaar. En als je op zoek gaat naar informatie, is die eindeloos. Kinderen moeten daardoor veel meer zelf de informatie beoordelen. Is de bron betrouwbaar, geeft deze feitelijke kennis weer? Wat wil ik precies weten, en helpt deze informatie bij de kennis waar ik naar op zoek ben? Ook is de structuur veel complexer dan bij teksten op papier. Vaak is de informatie versplinterd over meerdere 'documenten', bijvoorbeeld deelpagina's of via hyperlinks. Dat maakt het moeilijker om een mentaal model op te bouwen van een tekst. Wanneer de tekst niet goed gestructureerd is, blijkt het lezen van teksten met hyperlinks voor leerlingen met een kleine woordenschat nadelig voor hun tekstbegrip.

“Digitale teksten hebben vaak een complexere structuur en zijn moeilijker leesbaar.”

- *De belangrijkste voorspeller van digitaal lezen is begrijpend lezen*

Of het nu op papier is of online: kinderen moeten zinnen kunnen begrijpen, tekstdelen en teksten aan elkaar

“Ook voor digitale informatievaardigheden blijkt begrijpend leesonderwijs essentieel”

kunnen koppelen, en kennis verbinden aan hun voorkennis. Ze moeten inferenties kunnen maken, (impliciete) verwijzingen kunnen begrijpen en samenhang in de tekst vinden. Hierboven benoemden we ook het belang van woordenschat al. En ook de technische leesvaardigheid speelt een belangrijke rol, zeker in de lagere groepen van de basisschool. Ook voor digitale informatievaardigheden blijkt goed begrijpend leesonderwijs dus essentieel.

Vijf tips voor onderwijs in digitaal lezen

Met deze inzichten in het achterhoofd geven we vijf tips voor het onderwijs:

1. *Oefen zowel online lezen en lezen op papier*

De eigenschappen van het online lezen zorgen ervoor dat lezers digitaal vaak meer scannend lezen. Deze strategie kan geschikt zijn voor sommige doeleinden, maar is niet afdoende om tot diep tekstbegrip te komen. Daarom is het belangrijk om zowel aan online lezen als lezen op papier aandacht te geven in het onderwijs. Een ander belangrijk verschil is het gebruik van multimedia. Plaatjes, geluiden etc. kunnen tot op zekere hoogte het tekstbegrip ondersteunen, maar let er op dat ze niet afleiden van de tekst.

2. *Bouw de moeilijkheidsgraad stap voor stap op*

Op de vorige pagina heb je al kunnen lezen dat informatie op internet vaak gefragmenteerd en oneindig is. Een belangrijk verschil met lezen op papier is dus dat digitaal vaak informatie uit meerdere tekstbronnen moet worden vergeleken. Dat is een complexe taak. Het is dan ook belangrijk om dit te proces langzaam op te bouwen. Je kunt beginnen met het online aanbieden van een of enkele platte, lineaire teksten en geleidelijk meer hyperlinks en hypermedia (zoals plaatjes, geluiden en filmpjes) inbouwen. Op die manier wennen de kinderen aan de andere manier van lezen.

3. *Ondersteun het lezen van online teksten*

Aangezien het online lezen en zoeken van informatie een aantal moeilijkheden met zich mee brengt (zoals onduidelijke bron en tekststructuur), is het raadzaam om zeker zwakkere lezers bepaalde strategieën en/of geheugensteuntjes te geven voor het lezen van teksten in een digitale vorm. Hierbij kun je denken aan een checklist of stappenplan waarbij de leerling een aantal stappen doorloopt: hoe ziet de tekst eruit, is deze informatie belangrijk voor mijn onderzoeksvraag, heb ik alle mogelijk relevante informatie gelezen?

4. *Leer leerlingen de kwaliteit en betrouwbaarheid inschatten van online teksten*

De PISA-2018 resultaten laten zien dat 15-jarige Nederlandse leerlingen met name moeite hebben met het op waarde schatten van teksten en het tegelijk verwerken van meerdere teksten. Nederlandse leerlingen hebben dus vooral moeite hebben met het evalueren en reflecteren bij begrijpend lezen. Evalueren en reflecteren betekent dat leerlingen de kwaliteit en betrouwbaarheid van teksten moeten kunnen inschatten. Dat is nog belangrijker bij online teksten, waarvan de bron niet altijd zo duidelijk is en de diversiteit aan bronnen groot is en de kwaliteit en betrouwbaarheid wisselend. Leerlingen moeten dus leren hoe ze de kwaliteit en betrouwbaarheid kunnen beoordelen en vervolgens informatie kunnen integreren en verwerken.

5. *Stimuleer het diep lezen van online teksten*

Digitale teksten blijken vaak minder goed begrepen te worden dan teksten die op papier worden gelezen. Bovendien is het geconcentreerd lezen van een tekst gedurende langere tijd – ook wel diep lezen genoemd – moeilijk voor veel leerlingen. Het is dus belangrijk om online ook diep tekstbegrip te stimuleren. Dat kan de leerkracht onder andere doen door leerlingen uit te dagen om verbanden te leggen tussen de tekst en eigen (voor)kennis, en leerlingen bronnen te laten vergelijken en/of verschillen tussen teksten expliciet te maken.

Expeditie informatievaardigheden

In het programma Digitalig krijgt het online lezen, beoordelen en integreren van teksten een belangrijke plaats in de expeditie informatievaardigheden. Leerlingen gaan aan de slag met een [oproep](#) van bekende vlogger Iris Rulkens, en maken een inspiratieboekje met tips om gezond te leven. Om dit inspiratieboekje te kunnen maken formuleren ze een zoekvraag en gaan daarmee op zoek naar bronnen. Bij deze opdracht is al een voorselectie gemaakt van bronnen. Die bronnen zijn zowel offline (op papier) als op internet te vinden (zie tip 1). Door de mate van openheid van de opdracht kun je de moeilijkheidsgraad van het lezen van online teksten opbouwen (zie tip 2). De leerlingen worden ondersteund bij het online lezen en verwerken van bronnen door de leerkracht. Die biedt die ondersteuning door middel van de uitgewerkte voorbeelden voor expliciete directe instructie en voor interacties (zie tip 3).

“De leerkracht biedt ondersteuning door middel van uitgewerkte voorbeelden van expliciete directe instructie en interacties”

Leerlingen leren de bruikbaarheid en de betrouwbaarheid van de teksten te beoordelen (zie tip 4). Diep tekstbegrip wordt bevorderd doordat leerlingen gevraagd wordt om de gevonden informatie te vergelijken en aan elkaar te verbinden (zie tip 5).

Het volgende artikel: tips uit de praktijk

In het volgende artikel gaan we wat dieper in op onze expeditie 'informatievaardigheden'. En we willen graag een overzicht geven van andere voorbeelden en good practices uit de praktijk. Zijn jullie op school al een aardig eindje op weg met digitale informatievaardigheden van leerlingen? Of heb je juist een prangende vraag op dit gebied? Laat het ons weten! Dan nemen we jouw input mee in het volgende artikel.

Over de auteurs

Martine Gijssel is senior onderzoeker bij het Expertisecentrum Nederlands en kennismakelaar bij de Kennisrotonde van NRO. Ze is als ontwikkelaar verbonden aan Digitalig, waarin ze mede verantwoordelijk is voor de wetenschappelijke onderbouwing binnen het programma en de rol van interactie en taal om leerlingen bewust en kritisch om te leren gaan met internet, media, en ICT.

Eva van de Sande is programmamanager Digitalig en onderwijsadviseur bij Edux. Daarnaast is ze docent bij Pedagogiek & Onderwijskunde aan de Radboud Universiteit. In het programma Digitalig verbindt ze samen met collega's de onderwijspraktijk en wetenschap in een train-de-trainer aanpak voor digitale geletterdheid die instructies, voorbeeldmaterialen en interactievaardigheden combineert.

Met medewerking van Eliane Segers. Eliane is hoogleraar Lezen en Digitale Media aan de vakgroep Instructietechnologie van de Universiteit Twente, vanwege Stichting Lezen. Daarnaast is ze hoogleraar Leren en Technologie aan de Radboud Universiteit (Behavioural Science Institute) en wetenschappelijk directeur van het Expertisecentrum Nederlands.

MARTINE GIJSEL

senior onderzoeker

Expertisecentrum Nederlands
m.gijssel@expertisecentrumnederlands.nl

EVA VAN DE SANDE

programma manager Digitalig

06 – 30 39 44 38
e.vandesande@edux.nl

